

**Το γυναικείο σώμα
ως παράσταση και ως κείμενο στην τέχνη και στη
διαφήμιση.**

Μέρος Α΄

Εύα Κατσαΐτη

Το ζήτημα της αναπαράστασης στην τέχνη του 19ου και 20ου αιώνα.

Μετά την ανακάλυψη της φωτογραφίας, εισάγεται στη ζωή και στη τέχνη η έννοια της κόπιας – ανατύπωσης, γεγονός που άλλαξε ριζικά τον τρόπο παραγωγής και κυκλοφορίας εικόνων του σώματος. Οι εικόνες – αναπαραστάσεις του σώματος (και δη του γυναικείου) λόγω της μαζικής πλέον παραγωγής τους απεγκλωβισμένες από την μοναδικότητα του πρωτοτύπου έγιναν ευκολότερα χρηστικά αντικείμενα και καταναλωτικά προϊόντα.

Τα κινήματα του ιμπρεσιονισμού, σουρεαλισμού, μοντερνισμού και μεταμοντερνισμού, διαχειρίστηκαν το σώμα με ιδιαίτερους τρόπους. Σε αυτά τα έργα τέχνης, το σώμα, καλλωπίζεται ή απομυθοποιείται, αποκαλύπτεται ή αποσιωπάται, καταναλώνεται, διαβάζεται ως κείμενο ή και θρυμματίζεται. Το καθένα από αυτά τα κινήματα χρησιμοποιεί καινούρια μορφή, ανατρεπτική αισθητική για την εποχή του και διαφορετική αφηγηματική τεχνική από τα υπόλοιπα, όμως όλα όσον αφορά στο περιεχόμενο, δηλαδή το πως σηματοδοτούνται με νόημα οι εικόνες του σώματος, καταλήγουν να χρησιμοποιούν μια οπτική γλώσσα η οποία εκφράζει ως επί το πλείστον παγιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις σε μια προσπάθεια να της ισχυροποιήσει.

I.
ΤΟ ΣΩΜΑ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

Η carte de visite ήταν δείγμα κοινωνικής οικονομικής καταξίωσης για την εύπορη τάξη του Παρισιού.

Έτσι, όταν βλέπουμε πορτρέτα π.χ. αισθανόμαστε ότι μπορούμε να εμβαθύνουμε στην προσωπικότητα του μοντέλου; Είναι όμως αυτό αλήθεια; Και ακόμη αν όντως το μπορούμε, είμαστε απολύτως σίγουροι για το κοινωνικό πλαίσιο που ερμηνεύει τη θέση αυτών των γυναικών μπροστά στο φακό ή και γενικότερα;

II.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Στο βιβλίο της *Vision and Difference* και στο κεφάλαιο *Modernity and the spaces of femininity* η **Griselda Pollock**, μιλάει για τον τρόπο με τον οποίο η γυναίκα στις ιμπρεσιονιστικές εικόνες των Degas, Monet, Cézanne και γενικότερα στον μοντερνισμό ήταν συνδεδεμένη νοερά και φυσικά με τον χώρο της εστίας.

Η γυναίκα που περιφερόταν στους δρόμους ασυνόδευτη (το πρωινό) ήταν γυναίκα κατώτερης κοινωνικής τάξης (εργάτρια).

Η γυναίκα που περιφερόταν στους χώρους διασκέδασης το βράδυ ήταν για το κατεστημένο της εποχής καταρχήν χαμηλών ηθών καθώς και διαθέσιμη.

Σύμφωνα με αυτά και επίσης της Μπωντλερικής έμπνευσης του μοντερνιστικού πρότυπου άνδρα “flaneur”- του περιπατητή της πόλης αυτού που συλλέγει οπτικές πληροφορίες στο ηδονικό αστικό περιβάλλον του μοντερνισμού καταλήγουμε ότι οι ρόλοι που επωμίστηκαν τα δυο φύλα κατά την περίοδο αυτή ήταν περιοριστικοί και για τους δυο.

Ενώ η αναπαράσταση γυμνών γυναικών σε εσωτερικούς χώρους δείχνει να παραπέμπει στα μυστικά της κρεβατοκάμαρας, οι εικόνες γυναικείου γυμνού σε εξωτερικό χώρο αφήνουν να εννοηθεί ότι η γυναίκα συμμετέχει στην ίδια τη φύση, είναι ένας από τους καρπούς της. Το παράδοξο είναι σ’ αυτή την εικόνα του Manet (*Déjeuner sur l’herbe*) ότι η γυναίκα είναι γυμνή ενώ οι άντρες ντυμένοι και μάλιστα με μικροαστική αμφίεση, που δείχνουν ότι είναι κάτοικοι της πόλης (Marina Warner, *Monuments* §312).

III.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΔΕΣ

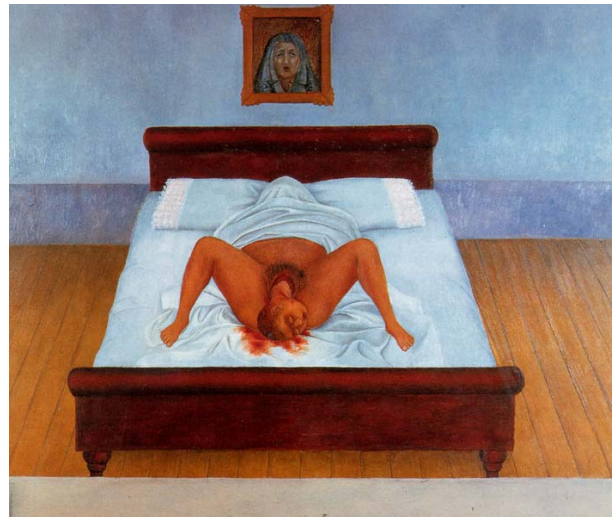
Frida Kahlo

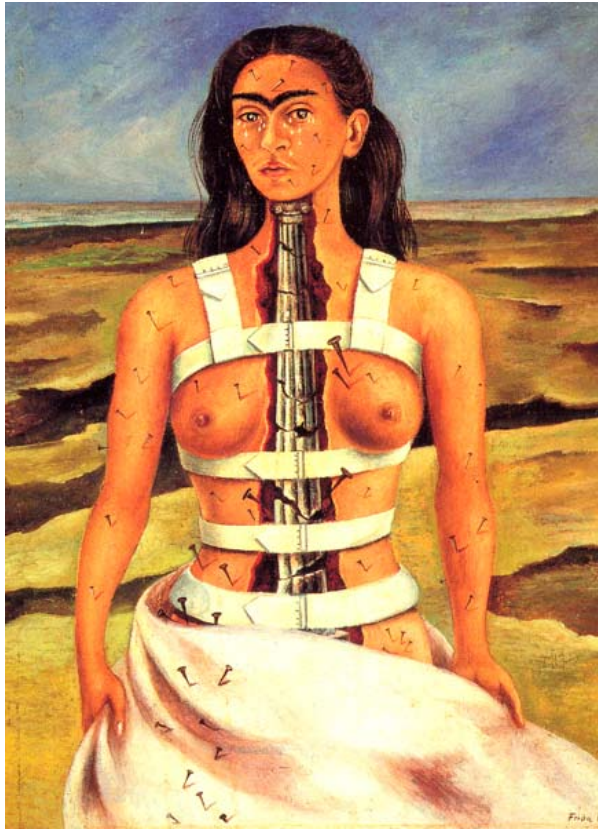
Ποτέ δε ζωγράφισα τα όνειρά μου...

Η θλιμμένη Μεξικανή. Η ζωή της σημαδεύτηκε από τραγικές συγκυρίες: ένα ατύχημα σε νεαρή ηλικία την ανάγκασε να υποβληθεί σε αλλεπάλληλες εγχειρήσεις στη σπονδυλική της στήλη και μια αποβολή στους πρώτους μήνες της εγκυμοσύνης την έριξε στην κατάθλιψη. Ζωγράφισε επάξια ως οπαδός του σουρεαλισμού τα όνειρά της, και το υποσυνείδητο.

Γενικότερα ο σουρεαλισμός ως πλαίσιο:

Οι σουρεαλιστές επηρεάστηκαν από τις σχετικές με το υποσυνείδητο ανακαλύψεις του Σίγκμουντ Φρόιντ, ο οποίος μίλησε για τη δύναμη των ονείρων, τα οποία φέρνουν στην επιφάνεια συμβολικά πράγματα από το ασυνείδητο και το υποσυνείδητο στο συνειδητό. Ο Breton λοιπόν διατύπωσε το σουρεαλιστικό μανιφέστο το οποίομίλαγε για τη διάθεση των καλλιτεχνών να ακολουθήσουν μια διαδικασία παραγωγής «αυτόματης γραφής» που με τη χρήση συμβόλων θα σχηματοποιούσε τον κόσμο του υποσυνείδητου και θα απελευθέρωνε την εικαστική δημιουργία από τον έλεγχο της λογικής. Με αυτό τον τρόπο η ψυχή θα μπορούσε να αυτονομηθεί μέσα στην εικαστική δημιουργία. Όμως η Frida Kahlo επιμένει : Ποτέ δε ζωγράφισα τα όνειρά μου.

Η Frida Kahlo που δρα στο Μεξικό, παρ' όλο που στη ζωγραφική της αντλεί τις θεματικές της από το βίο της (αλληπάλληλες εγχειρήσεις λόγω τροχαίου στη σπονδυλική της στήλη, αποβολές σε εγκυμοσύνες), και χρησιμοποιεί το σώμα της με διαφορετικό τρόπο όπως εξηγεί η Πέπη Ρηγοπούλου στο «Σώμα, ικεσία και απειλή» §373 το έργο της Kahlo είναι χαρακτηριστικά υποβλητικό

«με έντονο το στοιχείο της τελετουργίας, στην οποία συμμετέχουν ισότιμα εργαλεία ιατρικά, κορσέδες... κι ανάμεσά τους το σώμα της, η ανθρωπινή της φύση μέσα στη φύση, μian άγρια φύση γύρω της, καθώς και τα σύμβολα ενός παλιού πολιτισμού που, σαν το σώμα της είναι τραυματισμένος, πονεμένος και ανήμπορος να είναι παρών...»

Η Susan Gubar υποστηρίζει ότι «οι γυναίκες, όταν γίνουν καλλιτέχνιδες, βλέπουν το σώμα τους ως το μόνο διαθέσιμο μέσο για την τέχνη τους». Η Kahlo τοποθετεί το γεμάτο ουλές σώμα μέσα σε τοπία ξερής μεξικανικής γης. Τοποθετεί το σώμα της μέσα στη φύση γιατί δεν παύει να βλέπει, όπως μας λέει η Ρηγοπούλου, ότι «με όλες τις πληγές του, δεν παύει να είναι ένα σώμα ερωτικό». Όπως χαρακτηριστικά λέει «είναι ένα σώμα που δια του πένθους μας οδηγεί στους δρόμους της επιθυμίας και της ηδονής» §381

Louise Bourgeois

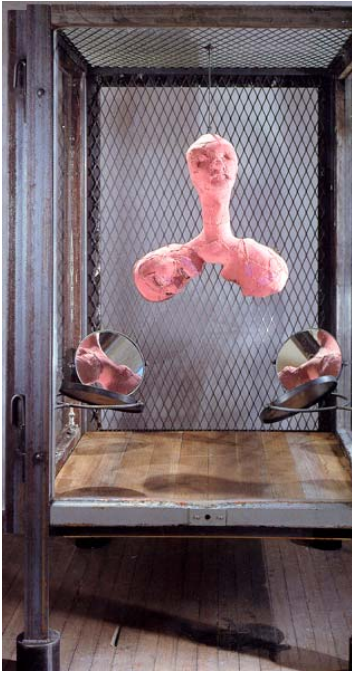
Πάντα με γοήτευε η μαγική δύναμη της βελόνας. Η βελόνα χρησιμοποιείται για να επισκευάσει τη ζημιά (φθορά). Είναι σαν ένα αίτημα για συγχώρεση.

Utchenak §24

Έφτιαξε κυρίως περιβαλλοντολογικούς χώρους, δούλεψε δηλαδή και με το χώρο σαν υλικό, στο οποίο έστησε την αγωνία της για την κατάσταση των πραγμάτων.

Η ατμόσφαιρα των χώρων που φτιάχνει η Bourgeois και μέσα τους τοποθετεί τις ανθρωπόμορφες γυναικείες φιγούρες της είναι κλειστοφοβική. Τα κείμενά της κρυπτικά ποιητικά. Την ενδιαφέρει πως κατασκευάζονται οι μνήμες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΗ

- Klingsohr - Leroy Cathrin, Surrealism, Taschen, Köln 2004
- Benjamin Andrew, The Body Journal of Philosophy an the Visual Arts, The Academy Group, London 1993
- Ewing William A., The Body, Thames and Hudson, London 1995, §22
- Dunn Richard, Vision Space and the Body, Seminar Program 1996, Sydney College of the Arts, 1996
- Warner Marina, Monuments and Maidens, Picador, Suffolk 1985, §312
- Nichols Thyrza, Louise Bourgeois, Phaidon, London 2003
- Grosenick Ulta ed., Women Artists, Taschen, Köln 2004
- Barthes Roland, Mythologies, Paladin, London 1973
- Williamson Judith, Images of "Woman" – The Photography of Cindy Sherman, Screen Vol. 24, No 6, Nov-Dec 1983
- Ketterman Andrea, Frida Kahlo, Pain and Passion, Benedikt Taschen, London 1992
- Cowie Elizabeth & Adams Parveen, The Woman in Question, Verso, London 1990
- Sherman Cindy, Fotografiska arbeten 1975-1995, Malmo Konsthall, Malmo 1995
- Kosmidou Zoe, The Power of Visual Logos, Greek Women Artists, ICAN, Athens 2003
- Isaak Anna Jo, Feminism and contemporary art, Routledge, London 1996
- Wiener Andy, Cautionary Tales, Cornerhouse Publications, Manchester 1990
- Neshat Shirin, Women of Allah, Marco Noire, Torino 1997
- Sayer Henry M., The Object of Performance, Chicago U.P. 1989 (The rhetoric of the pose)
- Pollock Griselda, Vision and Difference, (Modernity and the spaces of Femininity), Routledge, London 1988

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Eco Umberto, Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή, Μαλλιάρης – Παιδεία, κεφ. Το γυμνό κατακλύζει τα περιοδικά και την τηλεόραση, Αθήνα 1984
- Berger John, Η εικόνα και το βλέμμα, κεφ. Η γυμνή και γδυμένη γυναίκα, Οδυσσέας, Αθήνα
- Καμπουρίδης Χάρης, Ιερή και βέβηλη, Όψεις της γυναίκας στη Σύγχρονη Ελληνική Ζωγραφική, Εταιρεία Εικαστικών Μελετών, Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων, Χανιά 2005
- Σιωπές στην Ιστορία της Τέχνης
- Ρηγοπούλου Πέπη, Το σώμα, Ικεσία και απειλή, Πλέθρον, Αθήνα 2003

Κοροξενίδη Αλεξάνδρα, Μειμάρογλου Δέσποινα, από τη συλλογή Πορταλάκη,
Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Ρεθύμνης, Αθήνα 2002

Ewing William A., Σώματος Εικόνες, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1998

Ρηγοπούλου Πέπη, Ο Νάρκισσος – Στα ίχνη της εικόνας και του μύθου, Πλέθρον,
Αθήνα 1994

Τσίγκογλου Σταύρος, Το Πάσχον Σώμα, Κέντρο Σύγχρονης Δημιουργίας Ρεθύμνης,
Ρέθυμνο 2005

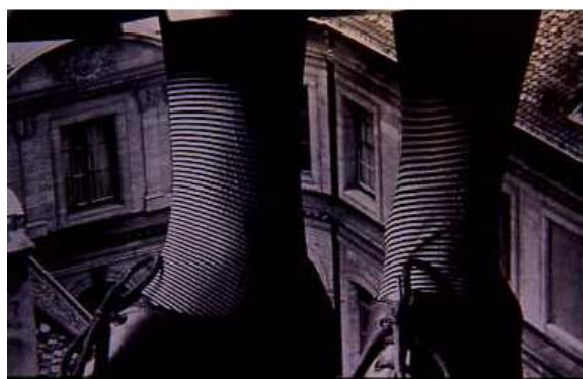
EvaKatsaiti@copyright 2006

**Το γυναικείο σώμα
ως παράσταση και ως κείμενο στην τέχνη και στη
διαφήμιση.**

Μέρος Β΄

Εύα Κατσαΐτη

Αφηγήσεις για τη μετατόπιση με φωτογραφίες

Mari Mahr,

Ουγγαρέζα που ζει στην αρχή εξόριστη και τώρα πλέον από επιλογή στο Λονδίνο.

Mari Mahr,

Δημιουργεί ποιητικές αφηγήσεις με κείμενο
– εικόνα.

Shirin Neshat

Η δουλειά μου είναι ένα εικαστικό δρώμενο με θέμα το φεμινισμό και το σύγχρονο Ισλάμ, μια συζήτηση που βάζει μύθους και πραγματικότητα κάτω από το μικροσκόπιο, και καταλήγει ότι αυτό το θέμα είναι πολύ πιο σύνθετο απ' ό τι νομίζουμε μέχρι τώρα.

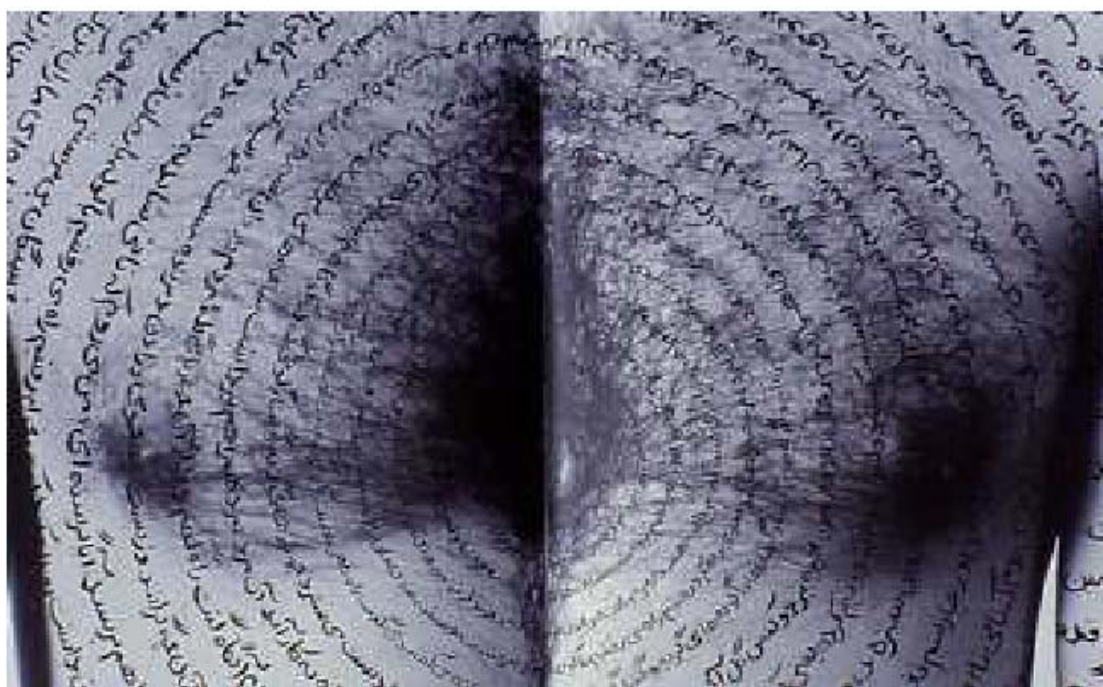

Ιρανή που δουλεύει με το σώμα γράφοντας στα μέρη που φαίνονται στο «δημόσιο» γυναικείο σώμα φεμινιστικά κείμενα από το Κοράνι.

Μιλάει για το αρσενικό θηλυκό
συνδέοντας το σώμα με τη
ψυχολογία του φύλου μιλώντας για
πολεμική – ειρηνοποιό δύναμη.

Το παράδοξο είναι ότι μετανάστευσε ως πολιτικός πρόσφυγας στην Αμερική και το έργο της προβάλλεται σε μη αραβόφωνο κοινό οπότε το κείμενο λειτουργεί ως μορφή σχήμα (συρματόπλεγμα) ή ως μυστικό αφού το μέσο κοινό της το βλέπει αλλά δεν το κατανοεί.

Μεταμοντέρνο έργο κυρίως από την
χρήση του θραύσματος.

Η κατασκευασμένη εικόνα

Cindy Sherman

Πάντα με γοήτευε, ως ένα βαθμό ένα είδος « παντελούς ασχήμιας ». Πράγματα δηλαδή που δε θεωρούνται γοητευτικά, ή επιθυμητά με ενδιέφεραν ιδιαίτερα. Εμένα, αντιθέτως μου φαίνονται πολύ όμορφα.

Γενικότερα ο μεταμοντερνισμός ως πλαίσιο:

§6 Ο Σταύρος Τσίκογλου γράφει: από τις αρχές του 1970... Οι φεμινίστριες εγκατέλειψαν τη ζωγραφική, το παραδοσιακό όχημα της τέχνης των «λευκών ανδρών» και χρησιμοποίησαν τη φωτογραφία, τη video – Τέχνη, την εννοιολογική Τέχνη με «μαρτυρίες» ή κατασκευές και αντικείμενα... Η «αφηγηματική» εικονογραφική Τέχνη που ήταν το ανάθεμα του μοντερνισμού, έδινε τη δυνατότητα στους καλλιτέχνες να προβάλουν θέματα – προβλήματα που τους απασχολούσαν... Οι φεμινίστριες είχαν σαν κύρια θέματα τα προβλήματα ταυτότητας, τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία, στην οικογένεια, στην ιστορία, στη μάχη των φύλων.

Στην περίπτωση της Cindy Sherman βλέπουμε τη φωτογράφο στα αυτοπορträίτα της να αναπαριστά στερεοτυπικούς ρόλους του γυναικείου σώματος μόνο και μόνο για να τους σχολιάσει, κριτικά .

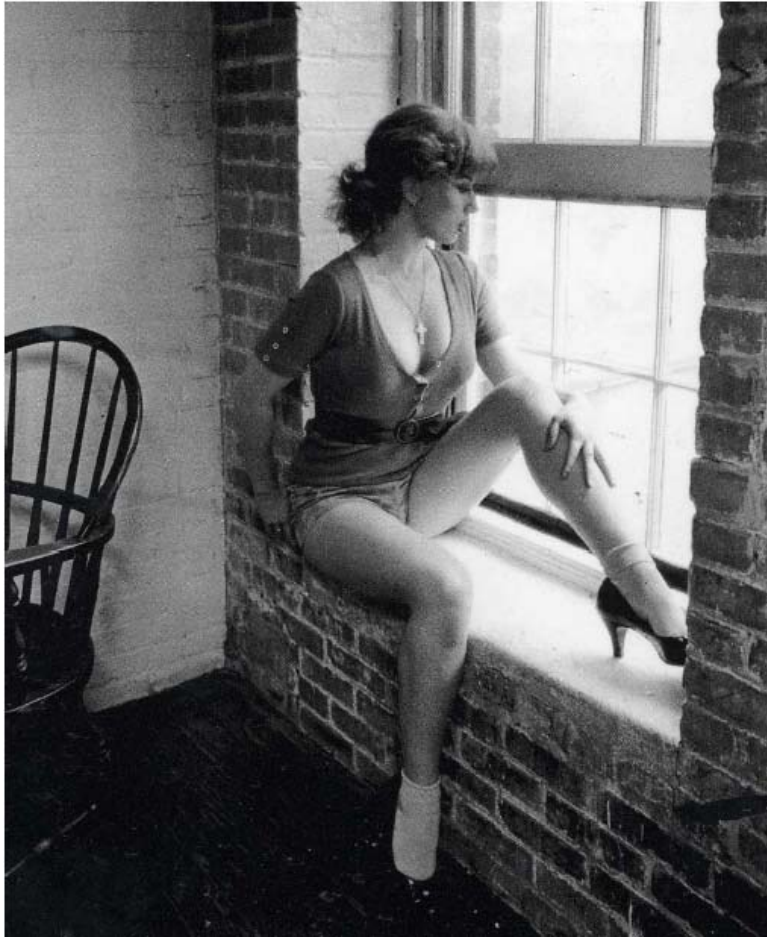

Κάνει αυτοπορτρέτα και η ίδια χρησιμοποιεί, ντύνεται στερεότυπους ρόλους με στόχο να αποκαλύψει το πώς το γυναικείο σώμα χρησιμοποιείται για να εκφράσει κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Φωτογραφίζει τον εαυτό της σε πολλούς ρόλους και χρησιμοποιώντας αναφορές στην ευρύτερη ιστορία της τέχνης (μπαρόκ), καθώς και κινηματογραφικές αναφορές.

Το σώμα της είναι το εργαλείο μέσα από το οποίο βιώνει και επικοινωνεί με την τέχνη της την ανάγκη της γυναίκας για πολυπλοκότητα και όχι τη παγίωση σε έναν μόνο ρόλο.

Μειϊμάρογλου Δέσποινα

Ζει και εργάζεται στις ΗΠΑ.

Η θεματολογία της αντλείται από κοινωνικά ζητήματα όπως το AIDS, γυναίκες κατά συρροή δολοφόνους, πορνεία κ.α.

Δεν μπορεί να περπατήσει
ούτε μέχρι την πόρτα
του θαλάμου της,
στο νοσοκομείο
του δυτικού Λονδίνου,
όπου νοσηλεύεται.

Η αλκοολική μητέρα της αυτοκτόνησε πηδώντας από το παράθυρο. Ο πατέρας της την εγκατέλειψε και την περιμαζέψαν ο παππούς και η γιαγιά της. Στα έξι της, ένας θείος την βίασε και συνέχισε τα επόμενα πέντε χρόνια. Δεκατέσσερων ετών το κορίτσι βιασθήκε σιγά σιγά από πέντε εφήβους, κανένας από τους οποίους δεν καταδικάστηκε. Στα δεκαπέντε της έγινε στριπτίζερ και κατηγορήθηκε για πορνεία. Στα δεκάεπτά της γεννήσε μια κόρη. Ο φόβος ότι το παιδί της θα κληρονομούσε τη μοίρα της, την έκανε να το πνίξει όταν ήταν ενός έτους. Το 1983 καταδικάστηκε γι αυτό σε καθέρση 20 ετών. Εξέτισε τα δεκά. Τον Ιούλιο του 1991, μεθυσμένη, μετά από καβγά με τον θείο που την βίασε όταν ήταν παιδί, πυροβόλησε και ακάτωσε τον σύζυγο της που της είχε προκαλέσει βαθιά τραύματα με γυαλί στα γεννητικά της όργανα. Τον Οκτώβριο του 1992 καταδικάστηκε σε θάνατο χωρίς να της αναγνωρισθεί κανένα ελαφρυντικό. Τον Νοέμβριο του 1994, το Ανώτατο Δικαστήριο επικύρωσε την ποινή.

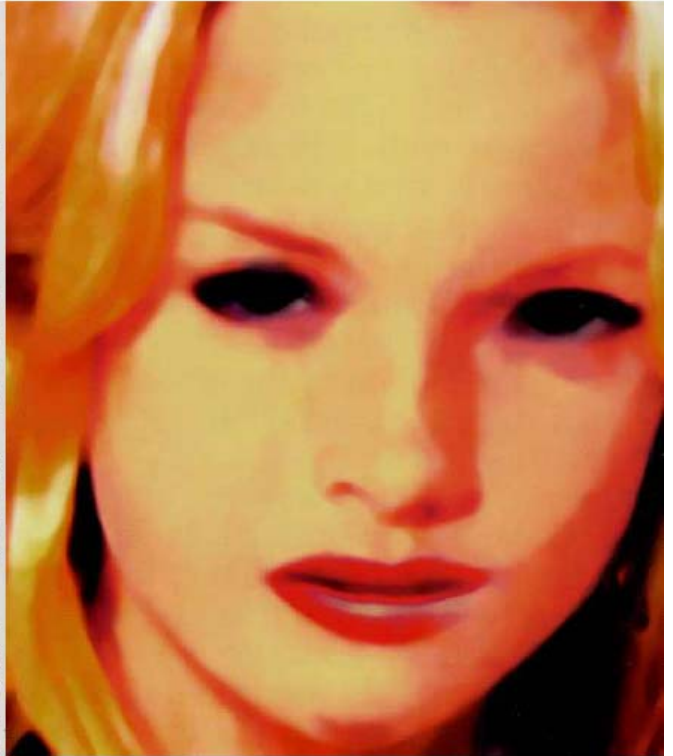
A but the day she was forced to stand naked on a block for men to poke, pinch and haggle over her worth ended that.

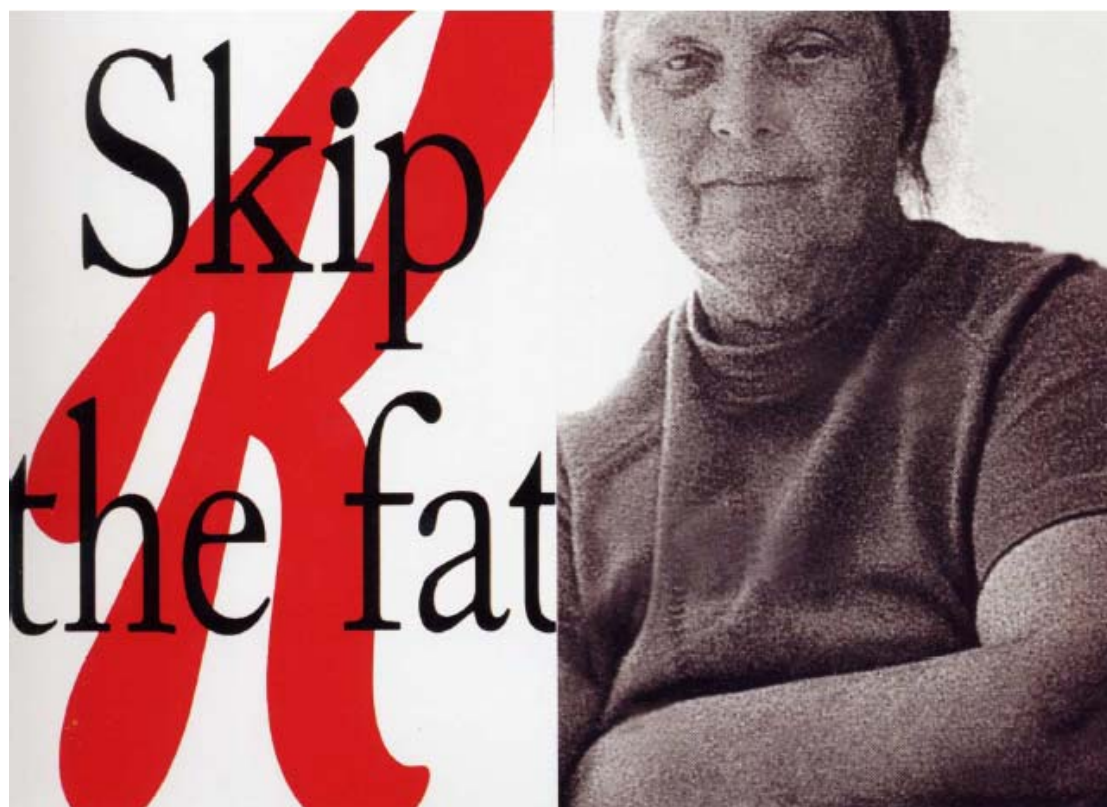
Now she sells herself every night, but sometimes she hovers just beyond the streetlamp so that motorists may whizz by without noticing her.

Six months on Via Salaria, a motorway just north of Rome, has sharpened her memory of walking with her boyfriend to the outskirts of Tirana, the Albanian capital, to meet a contact. Their future had arrived, he told her.

It was a posh house with a long drive and inside groups of men were waiting for her and a dozen other girls. "Strip," her boyfriend whispered, and she didn't know what else to do, so she did.

The wooden block was the size of a railway sleeper, too low to make her visible to the whole room but enough to give a sense of occasion. It was, after all, an auction. Inspection was allowed before

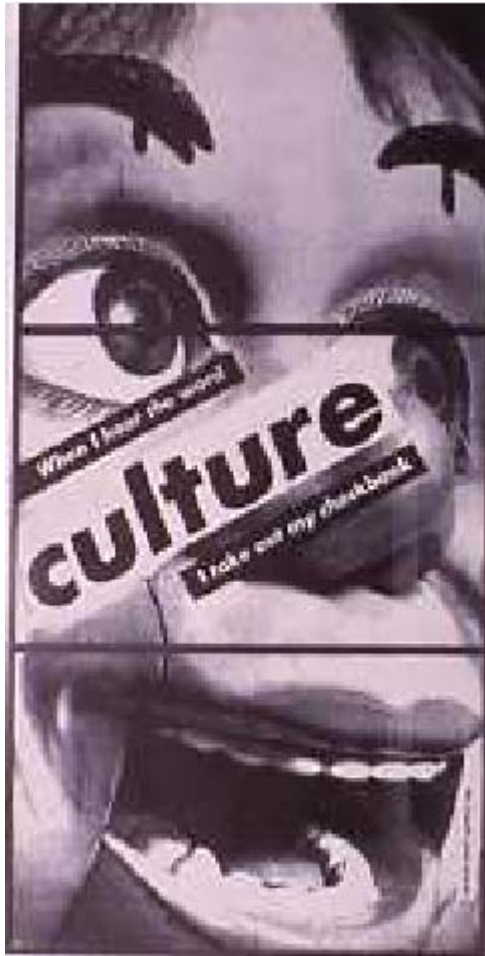

Έργα της στην Ελλάδα βρίσκονται κυρίως στη συλλογή Πορταλάκη.

Barbara Kruger,

Το να φτιάχνεις έργα τέχνης είναι το να προβάλεις πάνω σε αυτά τα αντικείμενα την εμπειρία σου από τον κόσμο, προβάλλοντας τη ροή του χρόνου σε κάτι οπτικό, γραπτό ή και ηχητικό. Η τέχνη είναι ένα είδος κριτικού σχολίου.

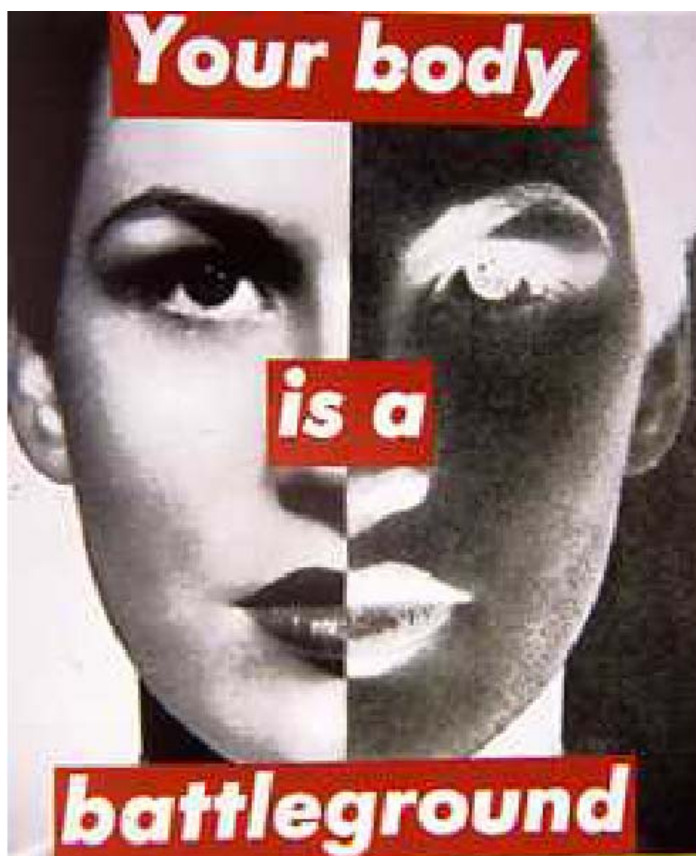

Η Kruger σχολιάζει με συνδυασμούς κειμένου εικόνας τους τρόπους με τους οποίους τα ΜΜΕ διαχειρίζονται και επικοινωνούν τη βία, την εξουσία, τη σεξουαλικότητα. Πιστεύει ότι η γλώσσα παίζει κυρίαρχο ρόλο στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται η μαζική συνείδηση γι' αυτό και χρησιμοποιεί επιθετικά ανατρεπτικά κείμενα.

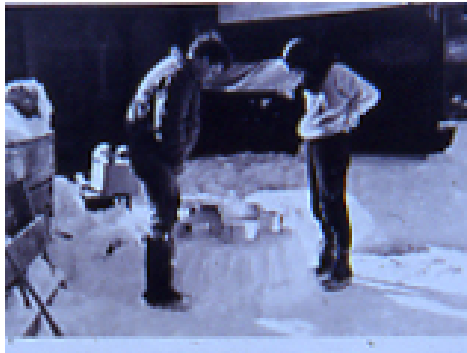

Χρησιμοποιεί εικόνες και τεχνοτροπίες που προέρχονται από τη διαφήμιση δηλαδή υλικά από το σύστημα για να ανατρέψει το ίδιο το σύστημα.

Οι μαυρόασπρες εικόνες σε συνδυασμό με το οξύ, επιθετικό κείμενο (άσπρο-κόκκινο), δημιουργούν δυνατές, έξυπνες εικόνες και χώρους που μιλούν άλλοτε με παράπονο και άλλοτε με θυμό για το ρόλο που επωμίζονται στερεοτυπικά οι γυναίκες στις σχέσεις, στην κοινωνία, στη ζωή.

Το σώμα είναι μία από τις βασικές θεματικές της.

Helen Chandwick- Pissflowers

Χρησιμοποιεί ως 'πινέλο' έναν άνδρα ο οποίος ουρεί σε ανοικτό χώρο με χαμηλή θερμοκρασία δημιουργώντας παγωμένα γλυπτά που μοιάζουν με λουλούδια.

Τα λουλούδια συνδέονται παραδοσιακά με τις γυναίκες και έτσι η Chandwick με χιούμορ μιλάει για τη σχέση του φύλου και τα αναμενόμενα από αυτό νοήματα.

Εν κατακλείδι, ο στόχος μου ήταν να σκεφτούμε τους τρόπους με τους οποίους το σώμα επανέρχεται ξανά και ξανά στην προβληματική του φύλου.

Παρουσίασα τους συγκεκριμένους καλλιτέχνες γιατί ο καθένας και η καθεμία έχει χρησιμοποιήσει το σώμα με ανατρεπτικό τρόπο.

Το σώμα δεν καθορίζει, δεν αποκλείει, δεν παγιδεύει το ίδιο μέσα στους κοινωνικούς ρόλους που οι άνδρες και οι γυναίκες αναλαμβάνουν ή είναι προγραμματισμένοι να υποδυθούν.

Παρόλα αυτά αν μπορέσουμε να αντιληφθούμε το σώμα ως φορέα γλώσσας, και δομικά να αναδιαρθρώσουμε το τι και πως αυτή η γλώσσα σημαίνει και σηματοδοτεί, τότε φυσική θα είναι πλέον η αναδιαπραγμάτευση των ρόλων άρα και το κέρδος τεράστιο όχι μόνο για τα δύο φύλα αλλά επίσης για την τέχνη, τις σχέσεις, την ίδια τη ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΗ

- Klingsohr - Leroy Cathrin, Surrealism, Taschen, Köln 2004
- Benjamin Andrew, The Body Journal of Philosophy an the Visual Arts, The Academy Group, London 1993
- Ewing William A., The Body, Thames and Hudson, London 1995, §22
- Dunn Richard, Vision Space and the Body, Seminar Program 1996, Sydney College of the Arts, 1996
- Warner Marina, Monuments and Maidens, Picador, Suffolk 1985, §312
- Nichols Thyrza, Louise Bourgeois, Phaidon, London 2003
- Grosenick Ulta ed., Women Artists, Taschen, Köln 2004
- Barthes Roland, Mythologies, Paladin, London 1973
- Williamson Judith, Images of "Woman" – The Photography of Cindy Sherman, Screen Vol. 24, No 6, Nov-Dec 1983
- Ketterman Andrea, Frida Kahlo, Pain and Passion, Benedikt Taschen, London 1992
- Cowie Elizabeth & Adams Parveen, The Woman in Question, Verso, London 1990
- Sherman Cindy, Fotografiska arbeten 1975-1995, Malmo Konsthall, Malmo 1995
- Kosmidou Zoe, The Power of Visual Logos, Greek Women Artists, ICAN, Athens 2003
- Isaak Anna Jo, Feminism and contemporary art, Routledge, London 1996
- Wiener Andy, Cautionary Tales, Cornerhouse Publications, Manchester 1990
- Neshat Shirin, Women of Allah, Marco Noire, Torino 1997
- Sayer Henry M., The Object of Performance, Chicago U.P. 1989 (The rhetoric of the pose)
- Pollock Griselda, Vision and Difference, (Modernity and the spaces of Femininity), Routledge, London 1988

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Eco Umberto, Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή, Μαλλιάρης – Παιδεία, κεφ. Το γυμνό κατακλύζει τα περιοδικά και την τηλεόραση, Αθήνα 1984
- Berger John, Η εικόνα και το βλέμμα, κεφ. Η γυμνή και γδυμένη γυναίκα, Οδυσσέας, Αθήνα
- Καμπουρίδης Χάρης, Ιερή και βέβηλη, Όψεις της γυναίκας στη Σύγχρονη Ελληνική Ζωγραφική, Εταιρεία Εικαστικών Μελετών, Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων, Χανιά 2005
- Σιωπές στην Ιστορία της Τέχνης

Ρηγοπούλου Πέπη, Το σώμα, Ικεσία και απειλή, Πλέθρον, Αθήνα 2003
Κοροξενίδη Αλεξάνδρα, Μειμάρογλου Δέσποινα, από τη συλλογή Πορταλάκη,
Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Ρεθύμνης, Αθήνα 2002
Ewing William A., Σώματος Εικόνες, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1998
Ρηγοπούλου Πέπη, Ο Νάρκισσος – Στα ίχνη της εικόνας και του μύθου, Πλέθρον,
Αθήνα 1994
Τσίγκογλου Σταύρος, Το Πάσχον Σώμα, Κέντρο Σύγχρονης Δημιουργίας Ρεθύμνης,
Ρέθυμνο 2005

EvaKatsaiti@copyright 2006